

EGYHÁZJOG ÉS A MODERN JOGÁSZOK.

Minden kornak tudományos mozgalma és irányzata alkalmazkodik azon nagy eszmeáramlatokhoz, melyek ugyanazon korban az emberiség világeletén uralkodnak, s annak irányt adnak. A mi korunk a gazdasági jólét után tör. Egyesek és nemzetek főtörekvése oda irányul, hogy lehető legtöbbet hódítson el maga számára azon különféle jókból, melyeket a természet erői, és az emberi munka létrehozni képes. Korunk tudományos mozgalma is alkalmazkodik az emberiség ezen egyetemes irányzatához és főképp a természet erőinek megismerése, felkutatása és gyakorlati kihasználása körül ért el soha nem sejtett eredményeket. A jogi tudományok is irányt változtattak, és új ösvényeket törve főképp azzal foglalkoznak, hogy behatoljanak az ember és az emberi együttélésnek azon rejtélyes szövevényeibe, honnan ez az élet kiindul, az emberi munka termel, a hol végbemegy a javak productiója, forgalma, megszerzése, bírása, eloszlása, fogyasztása és védelme. Ide fordítja erejének javarészét, hogy felkutatván ezen tünemények természetét, törvényeit, megtalálja azon legmegfelelőbb alakot, melyben a jog ezen életviszonyokat a legcélszerűebben szabályozza.

Pezsgő eleven életet teremtett e törekvés a jog és államtudományoknak minden ágában, s e pezsgő eleven élet közepette a figyelem elfordul a hajdani jogtudományok régi birodalmától, hol letűnt századoknak ódon alkotásai hirdetik a múlt embereinek eszmevilágát, kik ép úgy hódoltak saját koruk uralkodó eszméinek, mint mi a magunkénak, s tudtak nagyokat alkotni, s szellemük még ma is ott él műveikben. Temérdek alkotásaik roppant nyugalommal tekintenek le a zaklatottságában nyugtot nem ismerő modern jogászra. A múlt századainak egy ilyen alkotása az egyházjog, melyre a mai jogásznemzedék

úgy tekint fel, mint valami őskori pyamisra, bámulja roppant arányait, óriási tömegét, sajtászerű architektúráját, s aztán odább megy, mert nem találja azt praktikus czélokra használhatónak és siet építeni modern hajlékot vasszerkezettel, nem ritkán szecsessziós stýlben, s olykor gipszfallakkal.

Pedig a modern jogásznak nincs igaza, midőn az egyházjognak műtörténelmi értéken kívül egyéb becset nem tulajdonít, s azt nem tanulmányozza, és ki nem használja úgy, mint azt az nagyon is megérdemelné.

Nézzük csak az egyházjogot egy kissé közelebről és pedig először az elmélet, azután a gyakorlati érték szempontjából, s meg fogjuk látni, hogy a modern jogásznak idegenkedése az egyházjogtól nem igazolható maga a területnek terméketlenségével, legfeljebb azzal, hogy annak művelési módja nem kielégítő.

Az elmélet szempontjából tekintve, nem akarok itt kiterjeszkedni arra, hogy az egyházakat mint az emberi művelődés tényezőit méltassam, de igenis felsorolom egy pár sajátágaikat, melyekből látni fogjuk, hogy minden tudós, ki a társadalmi élet tüneményeit tette kutatása tárgyává a legnagyobb figyelmet fordíthatja az egyházak jogának tanulmányozására.

Az egyháznak első különös sajátága, hogy se határokhoz, se területhez, se helyhez nincs kötve feltétlenül, nem úgy mint az állam, mely ilyen feltételek hiányában nem létezhet. Az állam területi fogalom, a jogokat ma már csak mint területi jogokat ismerjük. Az egyház nem területi fogalom, az egyházjog nem területi jog. Egyház és egyházjog ismeri ugyan a területi beosztást, mely a közigazgatás tekinteteinél fogva kellő jelentőséggel bír, de az egyháznak nincsenek határai, az ő területe az egész világ, joga pedig személyhez fűződő jog, melyet a hívő mindig megtart és magával visz a föld bármely pontjára. Innen az a különös jelenség, hogy egy ugyanazon területen, egy ugyanazon időben, egyszerre egymás mellett, több különböző egyház joga létezik és létezhet, mi a polgári jog életében nem fordul elő. Csak felemlítem ezt a tüneményt, anélkül, hogy annak fejtegetésébe bocsátkoznám, mint olyant, mi a tanulmányozást nemcsak megérdemli, hanem egyenesen megköveteli.

De menjünk tovább. Az állam maga az államilag szervezett nemzet, mely a maga körén belül esetleg még a nemzetiségek érzületét is tekintetbe veszi. Nem így az egyházak. Egyház és nemzet nem azonos fogalmak, az egyház fogalma a nemzet fogalmától független. Igaz, hogy vannak egyházak, melyekben

a nemzet fogalmát is ott találjuk, de itt is az egyház inkább csak hozzásimul a nemzet fogalmához, mintsem befogadja azt. A keleti, a protestáns egyház lényegében egy és ugyanaz, bárhol legyen is, csak a nemzetek politikai különbfélesége szerint alkalmazkodik a viszonyokhoz, melyeket megmásítani vagy nem képes, vagy talán nem is akar. De már a római katolikus egyház nemzeteket ilyenekül el nem ismer, s azokra a maga hatalmának gyakorlása közben nincs tekintettel. Katholicizmus és nemzetiség, mint a minap egy katolikus egyházjogi író monda, kizárják egymást. A mi nemzeti az nem katolikus, ami katolikus az nem nemzeti. A katolikus egyház igényt tart minden emberi teremtményre. Faji, nemzeti különbség pedig elvész az egy akol és egy pásztornak világfelfogásában, és azon részek is, hol a nemzeti eszme legerőteljesebben él, jószívvel hódolnak a világvallás közömbösítő hatalmának.

Nemzetiségi mozgalmaktól forrong az egész világ, a nemzetiség eszméje félszázad alatt újjáalakította Európa képét, s ki tudja még milyen változásokat fog előidézni. És létezik egy világhatalom, mely eziránt érzéketlen, és mikor a nemzetiségi áramlat ott, a hol legnagyobb hullámain veti, e hatalom elé kerül, irányt változtat és saját vérei ellen fordul.

Hát ez a jelenség nem méltó-e, hogy vele foglalkozzunk? Az állam az emberben az embert feltétlenül elismeri s már azon az alapon, hogy valaki emberré született, az ember számára jogokat biztosít. Nem így az egyház, mert az egyházban a születés pusztá ténye, jogokat senki számára nem szerez. Az egyház a jogképességet egészen különös alapra fekteti: az *isteni kegyelemre*. Az eredendő bűnről szóló tantétel szerint, melyet az unitáriuson kívül minden keresztény egyház elfogadott, az ember bűnben születik, s születése következtében, nem hogy jogai volnának, hanem egyenesen csak a kárhozat fia.

Nem is a születés, hanem a *megváltás* az alapja minden jognak, mi az egyházban létezik. A megváltás szerezte meg a bukott emberi nem számára a kegyelmet, és csak az lehet az egyház által nyújtott jogoknak alanyává, a ki az egyházba való felvétel által, (a keresztség maga is kegyelmi tény), az isteni kegyelemnek részesévé válik.

Tehát minden jognak kútfeje a *kegyelem*. Nem sajtáságos egy eszme, minden emberi jogot a kegyelemből eredeztetni? S ez a különös elmélet alkalmas arra, hogy reá egy oly jogrendszert lehetett építeni, mely már két ezredév

óta fennáll, s a maga számára örök életet követel, s kész befogadni magába az egész emberi nemet.

A jog, mely ily módon a kegyelemből fakad, nem ismeri a szabadságot, csak egy alakjában ismeri el, mint az akarás szabadságát. Egyéb alakjaiban elveti azt, s erősen lenyűgözi. Küzd a *lelkiismeret szabadsága* ellen, midőn dogmákat állapít meg, melyek előtt az emberi észnek feltétlenül meg kell hódolni. Erős korlátok közé veti az *egyéni szabadságot*, a *jogi szabadságot* az egyház magasabb akaratának engedménye gyanánt tekinti, azon szabadságot pedig, melynél fogva mások életére és a köznek akaratára befolyhatunk, a pásztorról és a nyájról vett elmélet alapján, határozottan visszautasítja. Szabadság és kegyelem nem férnek össze, csak kegyelem és alávetettség. A kegyelemre épített jogi rend nem ismeri az egyenlőséget, a modern törekvéseknek ezen roppant áldozatok árán vívott célpontját. Igaz ugyan, hogy Isten a kegyelmet minden hívőnek nyújtja, a kegyelemben tehát egyenlők vagyunk, de nem a jogokban, még a jogképességben sem, annál kevésbé a hatalom elosztásában. Mert a kegyelem többféleképen érheti az embert, s így abban különféle mértékben és fokban részesülhet, ennél fogva a jogokban is különbségnek kell lennie, s e különbség főképp az egyház hatalmában való részesedés tekintetében áll fenn. A jogot illetőleg az egyház sajátos felfogásnak hódol.

Jog nélkül a hívő ellehet, mert az üdvözülés, mi az embernek legfőbb életcélja, jogok élvezete nélkül is elérhető, ennél fogva az a jogtól teljesen független. A jog ennél fogva csak alárendelt jelentőséggel bír, hogy az üdvözülés feltételei annál inkább megszerezhetőek legyenek, csak ott válik aztán annál nagyobb jelentőségűvé, a hol az egyház lelki hatalma jogi alakot ölt, hogy uralkodjék. E hatalmat pedig, bármilyen közel fekszik is a szerződés elmélete, hiszen minden hívőt külön-külön és egyenkint szabad elhatározása alapján vesz fel tagjai közé, nem innen, s egyáltalában nem is az emberi élet viszonyaiból származtatja, hanem Istentől. Nem alulról, hanem felülről jön a hatalom, mely embereken talál ugyan alkalmazást, mégis független az embertől, sőt egyáltalában attól, a mi emberi. A ki e hatalomnak alanya, ilyenné nem képviselő, se megbízás, se életviszonyai alapján, hanem az isteni kegyelem erejénél fogva lesz, mit az ordinációban nyer. A hívők serege pedig aláveti magát e hatalomnak, nem erőszaknak engedve, sem a nyers erő előtt meghódolva, a tekintély által lesújtva, vagy a

földi jólét és előnyök érdekei után indulva, hanem csupán önkéntes alárendeltségből a hit erejénél fogva.

Ezen alárendeltség önkéntes, de teljes, az uralom korlátlan, mert az alattvalók számára önálló jogokat nem tart fenn, de minden korlátlansága mellett is a legkorlátoltabb. A korlátozás azonban nem a kormányzottak által történik, hanem az által, kitől a hatalom származik.

E hatalom pedig milyen sajátos téren mozog. Természetfeletti erőket ad a gyenge embernek, hogy a tökéletesedés útján ideális életet élhessen, e célból hatalommá teszi a tanítást és kötelességgé a tanulást.

Az eddig mondottakban, csak a lehető legrövidebben kívántam jellemezni az egyházjogot, de e pár jellemző vonás is talán már alkalmas leendő, hogy érdeket költsön és mindazokban, kik a jognak természetét és képződésének törvényeit kutatják és vizsgálják, felébredjen a tudásnak szomszédja ezen sajátos jogi rendszer tanulmányozása iránt, mely a maga nemében egy külön világ, mely egészen különös viszonyokat és intézményeket alkot, melyeneket bármi más jogrendszerrel hiába keresünk, nem találunk.

A tudománynak tehát legelméletibb iránya is bőséges és felettebb hálás teret talál itt a kutatás és elmélkedés számára, pedig az egyházak joga nemcsak elméleti, hanem gyakorlati értékkel is bír.

Hazánknak 19 millióra menő népessége, egyházaiban keresi a maga tanítóit, az egyházak tanaiból meríti eszményeit, azok után veszi életének irányát és azokban keres vigasztalást és megnyugvást az élet terhei közepette. Saját szemünkkel látjuk mindennap azon mozgalmakat és változásokat, melyeket társadalmunkban az egyházak idéznek elő, sőt még olyan törekvés se hiányzik, mely az egyházi élet mozgásait természetes medrétől el, a gazdasági és politikai élet mezejére igyekszik terelni. Lehet-e gyakorlati jogász, gyakorlati politikus, ki nélkülözheti ezen nagy társadalmi tényezők ismeretét, még akkor is, ha azok egyszerű társadalmi köröknél egyebek nem volnának. Pedig az egyházak nem csupán egyszerű társadalmi körök, hanem hatóságok, kiket a magyar törvényhozás ilyenekül nemcsak elismer, hanem az állam hatalmának egy bizonyos körét rájuk is ruházza, s őket e téren nemcsak vele konkuráló hatalomnak ismeri el, hanem az egyházak határozatainak végrehajtására saját állami közigazgatását bocsátja rendel-

kezésre. Az egyházak ennél fogva nemzeti életünknek igen jelentős tényezői.

Az egyházak joga tehát úgy az elmélet, mint a gyakorlat embereire nézve elég hálás tér, hogy azon munkálkodjanak s az egyházjog még sem részesül nálunk abban a figyelemben és méltánylásban, melyet megérdemelne.

Talán nem járok helytelen úton, ha ennek okait keresve, azok közül egyet kiemelek, s ez nézetem szerint abban áll, hogy azon mód, mely az egyházjognak művelésében ma uralkodó, nem mindenben felel meg a mi igényeinknek.

Mi magyar jogászok vagyunk, s az egyházjog tudományos tárgyalásának módja ma olyan, hogy az se eléggé magyar, se eléggé jogászi.

A jogász nem találhatja magát az egyházjog tárgyalásának mai módjával kielégítve. A mai jogász iparkodik behatolni a jogi viszonyok természetébe, kiismerni azon felettébb finom és bonyodalmas okokat, melyek majd emberi természetünk mélységeiből, majd a külvilág és az emberi társaság viszonyaiból fakadnak, hogy azokból magyarázza ki, mért kellett egy jogintézménynek úgy kialakulni, mint azt szemeink előtt látjuk. A mai jogász iparkodik a jogelveket a fenforgó sajátos viszonyok és körülmények számbavételével, nemcsak az étellel, mindig összeköttetésbe tartani, hanem felkeresni a jogrend természetes fejlődésének irányait, céljait, iparkodik eszméket fejleszteni és azokat a köztudatba átvinni. Ámde az egyházjog még mindig a »practica theologia« eszmekörében mozog, s a jogi elem nem képes a theologiai elemmel szemben önállóságra vergődni. Igaz, hogy az egyházjog theologia nélkül, nem létezhet.

Minden egyház a kinyilatkoztatás alapján áll és nem a filozófiáén. Ennél fogva a hitelvek szolgáltatják azon ősalapot, mely nélkül egyházjog ki nem alakulhat. Az egyházjog maga se egyéb, mint jogintézményekben kifejezett hit. De mindamellett is, mihelyt e hit joggá válik, s a jogász kezei közé jut, a jogásznak a maga működésében az észnek azon rendjét kell követni, mely a jogi igazságok megismerésére, a jogrendszer első okai, lényege és végső céljának tudására vezet. Ez pedig a theologia módszerével nem azonos, azt bővebben fejtegetni felesleges. Az egyházjognak tehát a theologia alapján kell ugyan felépülni, de azután jog legyen az, és nem »theologia practica«, legkevésbé pedig »ancilla theologiae«.

A jogászi szempontokon kívül, még magyarságunk is több

helyet követel az egyházjog tárgyalásánál, mint a mennyit annak ma, adni szoktak.

Mi magyarok, sajátos felfogásunkkal, sajátos intézményeket alkottunk, melyek majd nemzeties jellemünknek individuális gondolkozásából és világfelfogásából, majd történelmünkben magyarázhatók ki. Mi törvénybe iktattuk a lelkiismeret korlátlan szabadságát, de a vallás szabad gyakorlatát már csak hazai törvényeink, s a közerkölcsiség kívánalmainak korlátozása között. A felekezeteket pedig törvényünk majd beveszi, majd csak elismeri, majd pedig el se ismeri.

Mi magyarok tehát különbséget teszünk a hit, a vallás és a felekezet, illetőleg az egyház fogalma között, s mindenikkel külön bánunk el. Ez a mi magyaros felfogásunk alap gondolata, mely folytatást nyer abban, hogy mi az államot és egyházat nem választjuk el egymástól, de nem is azonosítjuk egymással, hanem művelődésünk és nemzeti létünk ezen nagy tényezőit együtt működtetjük, a különböző egyházak között pedig a teljes egyenlőség és viszonyosság álláspontjára helyezkedünk. Mindmeggannyi nagy és alapvető eszme ez, de az egyházjog magyar művelői azokat nem méltányolják eléggé.

Nem adnak felvilágosítást arról, hogy mi módon jött létre itt nálunk ez az állapot, melyek azon általános okok, melyeknek e magyaros felfogás az eredménye. Pedig milyen hálás tér kínálkoznék éppen nálunk, hol akár tetszik, akár nem tetszik, nyolcz bevett egyház hívei élnek egymással elvegyülve, sőt nem ritkán egymással családi és véroközösségben. Mindennap így vagyunk együtt, egymásra szorulva, egymással a társasélet ezernyi szálaival összekötve. A egyházak különböznek, de közös alapokon állanak, az ó-szövetség könyvei valamennyi előtt szentek, az új-szövetséget — egyen kívül — mind elfogadják, a közös kinyilatkoztatás feljegyzése gyanánt. Nem kínálkozik itt önként az az eszme, hogy e bevett egyházak jogai úgy tárgyalassanak, hogy a bennük nyilvánuló eszmei közösségből induljunk ki, mutassuk ki azon legmélyebb alapokat, melyek valamennyinél ugyanazok, s azután a különös sajátságokat és intézményeket vennők tanulmányozás tárgyává, megállapítsuk kölcsönös vonatkozásait, kimutassuk azon ható okokat, melyek a közös alap mellett, a különös alakok fejlődésére vezettek. Vizsgálunk kellene azon uralkodó elveket és eszméket, melyek mindegyik egyház alkotmányában és közigazgatásában kifejezésre jutnak. Itt monarkia, ott reszpublika, itt arisztokrácia, ott demokrácia,

itt központosítás, ott decentralizáció, itt egy hivatalnoki rendszer, ott néporganumok és autonómia, itt egy egységes kormánysservezet óriási apparátusa, amott községi alkotmány és közigazgatás, minő pazar varietása ez a legkülönfélébb elveknak és rendszereknek együtt, egyidőben és egymás mellett. Az egyházjog igazi múzeuma lehetne a kormányzási és közigazgatási elméleteknek, hol a legkülönfélébb elméletek mindjárt élő példákön volnának bemutatathatók és gyakorlatilag is tanulmányozhatók. Az egyházjog magyar művelői azonban ezt nem így fogják fel. Van külön római katolikus, görög keleti, protestáns egyházjog, legfeljebb különös tekintettel egyéb egyházak jogi viszonyaira is, a való pedig az, hogy úgy az irodalomban, mint a tanári székeken csak egy egyháznak a jogát művelik túlnyomó arányban, a többi egyháznak jogát pedig jó, ha csak mellékesen érintik, többnyire azonban azt se igen teszik, vagy ha igen, egyoldalú theologiai szempontok szerint. Az 1848 : XX. t.-cikkről s még inkább az 1895 : XLIL 1-cikkről nem igen vesznek tudomást.

És, hogy vagyunk a római katolikus egyházjoggal? Mi magyarok, mikor ezelőtt 900 évvel római katolikusokká lettünk, nem olvadtunk fel teljesen és feltétlenül a katholicizmus világterében. Katolikusok lettünk, de magyarok maradtunk, s ez a felfogás, mely kezdet óta uralkodó volt nálunk, olyan sajátos intézményekben nyert kifejezést, milyenekre csak éppen nálunk találunk.

A magyar királyság, a magyar nemzetizsinat, a magyar primásság és a magyar törvényhozás, a mi külön, magyar római katolikus egyházjogunknak négy sarkköve.

Nem szakítja ki a magyarságot az egységes világegyházból, csak külön hazát jelöl ki számára, hazát, mely része az egésznek és mégis a miénk az, minden porszemével. Ezen, mi magyaros jogunk, nem talál kellő méltánylásra. Meg van ugyan említve, hanem csak úgy mellékesen s mondhatnám eldugva virágzik, a kánoni jognak rengetegében. Ki kell azt onnan emelni, hisz ennek fejében lettünk mi római katolikusokká. Hozzá tartozik az a mi nemzeti énkhez és nem valami értéktelen sallang az, mit minden kár nélkül letehetnénk. Egy része az a mi külön nemzeti individualitásunknak, miből ha egy-egy vonás majd itt, majd amott veszendőbe megy, veszendőbe megy lassankint a mi magyarságunk is, pedig:

„Teremt-e Isten más magyart,
Ha mink is elfogyánk.”

Dr. Kosutány Ignác.